

УДК 343.131.5

КОЛІЗІЙНІ ПИТАННЯ АПЕЛЯЦІЙНОГО ПЕРЕГЛЯДУ СПРАВ ПРО ОСКАРЖЕННЯ БЕЗДІЯЛЬНОСТІ СЛІДЧОГО, ПРОКУРОРА ЩОДО НЕВНЕСЕННЯ ВІДОМОСТЕЙ ДО ЄДРД

Мерцалов М.Ю.

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

Дана наукова стаття розкриває проблему реалізації конституційних засад судочинства. Проведено аналіз нормативно правових актів, що розкривають суть проблеми. Розглянуто формування конституційних засад судочинства в історичному розрізі. Встановлено позицію вищих судових органів України щодо правозастосування положень статті 129 Конституції України в кримінальному процесі. Визначено фактори перешкоджання апеляційному перегляду справ слідчого судді про оскарження бездіяльності слідчого або прокурора щодо невнесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань. В даному дослідженні запропоновано шлях розв'язання проблеми реалізації конституційних засад в кримінальному судочинстві.

Ключові слова: апеляційне оскарження, конституційні засади, кримінальне провадження, ЄДРД, слідчий, прокурор.

Постановка проблеми. Невідповідність норм Кримінального процесуального кодексу України Основному Закону призводить до неправильного вирішення питання можливості перегляду в апеляційному порядку рішення суду першої інстанції про оскарження бездіяльності слідчого, прокурора щодо невнесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань. У зв'язку з чим рівень забезпечення конституційних прав громадян та їх реалізація нівелюються.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У зв'язку з нещодавніми внесеними змінами до Конституції України, проблема співвідношення беззаперечного конституційного права на апеляційне оскарження з обмеженим за кодексом правом є фактично мало дослідженою темою. Проте, наявні чисельні роботи, які мають тісний зв'язок з зазначеною науковою статтею, зокрема, щодо оскарження судових рішень, заборона оскарження яких прямо передбачена процесуальним законодавством, дослідниками якої були Ю.П. Лобода, П.Д. Пригуза, А.П. Пригуза та ін., щодо загальних засад здійснення судочинства – В.Ф. Погорілко, В.Л. Федоренко та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. В досліджуваних раніше роботах, у зв'язку з новизною даної норми Конституції України не розглядалися проблеми відповідності норм Кримінального процесуального кодексу України нормам Конституції щодо забезпечення апеляційного перегляду рішень слідчого судді у справах про оскарження бездіяльності слідчого, прокурора щодо невнесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄДРД. Крім того, більшість наукових праць зводиться до розв'язання проблем цивільного та господарського судочинства в частині оскарження тих рішень суду, оскарження яких прямо не заборонено процесуальним законодавством. На відміну від інших авторів, дане дослідження направлено на вирішення проблеми в кримінальному процесі.

Мета статті. Полягає в правовому аналізі законодавства та судової практики застосування положень Конституції України в частині забезпечення права на апеляційний перегляд ви-

значеної категорії справ, виявлення колізійних моментів в застосуванні процесуальних норм та шляхів подолання проблеми.

Виклад основного матеріалу дослідження. Окремі принципи, які в нормативному вигляді становлять зміст та сутність судочинства, а також визначають особливості провадження судочинства в цивільній, кримінальній, господарській та адміністративній сферах складають основу засад судочинства України.

Так, при прийнятті Основного Закону України в 1996 році такі окремі принципи судочинства були закріплені нормативно в статті 129 Конституції України, а в 2002 році в Главі 2 Закону України «Про судоустрій України». В подальшому, при прийнятті кодифікованих актів принципи судочинства за кожною окремою процесуальною галуззю приймали власну форму. Безперечно, принципи судочинства також брали основу з процесуального права радянських часів.

Так, до 02 червня 2016 року стаття 129 Конституції України мала в своєму складі серед основних засад судочинства, зокрема, забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішення суду, крім випадків, встановлених законом.

Тобто за своєю суттю дана засада передбачала право на апеляційне та касаційне оскарження у всіх випадках, крім тих, які прямо законодавчо заборонені. Якщо в процесуальному законодавстві не передбачалася можливість апеляційного та касаційного оскарження, то таке право надавалося особі пунктом 8 третього абзацу статті 129 Конституції за винятком законодавчо передбаченої заборони.

Зазначена теза узгоджується також зі статтею 64 Конституції України, де зазначається, що конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України [2].

В статті 303 Кримінального процесуального кодексу України передбачається в якості забезпечення права на судовий захист категорія справ щодо оскарження бездіяльності слідчого, прокурора, яка має прояв у вигляді невнесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань після

отримання заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення. Така скарга може бути подана як заявником, так і потерпілим або їх представниками.

Дана категорія справ одна з небагатьох за якими в кримінальному процесуальному законодавстві прямо передбачена заборона на оскарження рішень суду по справі в апеляційному порядку.

Відповідно до частини 3 статті 307 Кримінального процесуального кодексу України, ухвала слідчого судді за результатами розгляду скарги на рішення, дію чи бездіяльність слідчого чи прокурора не може бути оскаржена [3].

Також, у разі відсутності апеляційного перегляду ухвали слідчого судді особа позбавляється права на розгляд справи в касаційному порядку. Дане твердження кореспондується з нормою статті 424 Кримінального процесуального кодексу України, де зазначається, що в касаційному порядку підлягають оскарженню ухвали суду першої інстанції, що переглядалися апеляційною інстанцією, а також ухвали апеляційних судів.

Аналогічна правова позиція викладена і в ухвалі колегії суддів судової палати у кримінальних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 18 квітня 2016 року у справі № 5-3200ск16. Колегія суддів, зважаючи на зміст статей 307, 309, 399 КПК України, прийшла до висновку, за яким підстав вважати, що ухвала апеляційного суду, якою відмовлено у відкритті провадження за апеляційною скаргою на ухвалу слідчого судді щодо невнесення відомостей до ЄРДР, може бути переглянута в касаційному порядку не вбачається [7].

Відповідно до пункту б) частини 3 статті 2 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, кожна держава, враховуючи і Україну, яка приймає участь в цьому Пакті, зобов'язана забезпечити встановлення права на правовий захист для будь-якої особи, яка потребує такого захисту, компетентними судовими, адміністративними чи законодавчими властями або будь-яким іншим компетентним органом, передбаченим правовою системою держави, і розвивати можливості судового захисту [5].

Враховуючи дане положення 02 червня 2016 року до Конституції України внесли зміни, зокрема до пункту 8 абзацу 3 статті 129. В оновленому вигляді стаття проголошує, що основними засадами судочинства, зокрема, є забезпечення права на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках – на касаційне оскарження судового рішення.

Відповідні зміни з одного боку збільшують можливості судового захисту осіб, що є учасниками судового провадження, в частині забезпечення права на апеляційне оскарження судових рішень як акту досягнення юридичної визначеності спірних правовідносин, а з іншого – погіршують становище для оскарження різного роду рішень суду, які є допоміжними, зокрема, пов'язаними із рухом справи, вирішенням питань щодо клопотань, заяв учасників процесу, а також в інших випадках, передбачених процесуальним законодавством.

Право на перегляд справи в апеляційному порядку є певною превентивною конституційною гарантією проти заподіяння шкоди судами.

Оскільки в судовій системі наявний суб'єктивний фактор, то логічним є передбачення в процесуальному законодавстві можливості перегляду таких справ іншими правомочними суб'єктами.

Крім того, враховуючи суспільну небезпечність злочинних діянь, в кримінальному процесі така норма є виключною необхідністю. Шляхом впровадження беззаперечного права на апеляційний перегляд справ, забезпечується нівелювання ризиків залишення порушеного стану прав потерпілих та неможливість подальшого реагування заявника з потерпілим. Дана обставина, залишившись невиправленою, перешкоджала б завданням кримінального та кримінального процесуального права.

Розділом II Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02 червня 2016 № 1401-VIII передбачено, що цей Закон набирає чинності через три місяці з дня, наступного за днем його опублікування [6]. Внаслідок чого положення статті 129 Конституції України в новій редакції здобули чинність 03 вересня 2016 року.

Впродовж дев'яти місяців дії відповідної норми Конституції, Кримінальний процесуальний кодекс України так і не був приведений у відповідність до Основного Закону.

Незважаючи на наявність статті 8 Конституції України, яка проголошує, що її норми є нормами прямої дії, вітчизняні судові інституції продовжують застосовувати положення, які суттєво обмежують конституційні права людини і громадянина, а також не відповідають меті кримінального судочинства.

Так, колегія суддів судової палати у кримінальних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ в ухвалі від 25 квітня 2017 року (номер справи за Єдиним державним реєстром судових рішень відображає як «№ null») зазначає, що суд апеляційної інстанції, встановивши, що ухвала слідчого судді від 21 березня 2017 року оскарженню не підлягає, діяв відповідно до вимог кримінального процесуального закону та відмовив у відкритті провадження за апеляційною скаргою [8].

Аналогічна правова позиція викладена і в ухвалі Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 22 лютого 2017 року у справі № 750/12337/16-к. Колегія суддів відмовила у відкритті касаційного провадження за касаційною скаргою на ухвалу Апеляційного суду Чернігівської області від 23 січня 2017 року про відмову у відкритті провадження [9].

31 жовтня 2016 року Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ по справі № 182/4904/16-к в своїй ухвалі також посилається на норми статей 307 та 309 Кримінального процесуального кодексу України як підстав відмови у задоволенні касаційної скарги [10]. Колегія суддів зазначила, що судді апеляційної інстанції діяли у відповідності з нормами кримінального процесуального закону, апеляційний суд встановив, що ухвала слідчого судді в даному випадку не підлягає оскарженню і тому, правомірно відмовив у відкритті судового провадження за апеляційною скаргою.

Необхідно зазначити, що стаття 1 Кримінального процесуального кодексу України тлумачить поняття «кримінальне процесуальне законодавство» як сукупність нормативно правових актів, яка, зокрема, включає міжнародні договори та Конституцію України. Посилання судом касаційної інстанції на поняття «кримінальне процесуальне законодавство» розуміючи під ним тільки кодифікований акт є помилковим та таким, що не відповідає правовим засадам.

Лобода Ю.П. зазначав, що розглядаючи норму статті 129 Конституції України у системі з нормою статті 55, то можна дійти висновку, що право на апеляційне і касаційне оскарження судових рішень є невід'ємним елементом права на звернення до суду, оскільки саме можливість апеляційного та касаційного оскарження судових рішень як конституційна засада судочинства є однією з ознак, які його характеризують та відмежовують від інших видів юрисдикційної діяльності [4, с. 122].

Апеляційний перегляд справ, розглянутих слідчим суддею, щодо оскарження бездіяльності слідчого чи прокурора щодо невнесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань є реалізацією конституційної засади судочинства.

Крім того, введення такого інституту як апеляція в сучасній Україні, про що зазначає Ко-

валь В.М., тісно пов'язане із розвитком демократичних процесів і переорієнтацією діяльності держави на захист прав і свобод людини та громадянина, в тому числі через суд [1].

За для уникнення подальших порушень конституційних прав на перегляд справ в апеляційній інстанції, було б доцільно внести зміни до статті 307 Кримінального процесуального кодексу України шляхом виключення частини 3 цієї статті. Заборона оскарження ухвал слідчого судді за результатами розгляду скарг на бездіяльність слідчого або прокурора не кореспондується з нормою статті 129 Конституції України і суперечить їй.

Висновки і пропозиції. Підсумовуючи наведене, можна зазначити, що колізія норм Кримінального процесуального кодексу України та норм Конституції України існує. На сьогоднішній час правозастосовна практика в судових процесах не відповідає конституційним засадам судочинства. Внесення змін до кримінального процесуального законодавства в частині виключення норми, що забороняє апеляційний перегляд ухвал слідчого судді у справах про оскарження бездіяльності слідчого, прокурора щодо невнесення відомостей до ЄРДР, сприятиме забезпеченню реалізації конституційних прав людини і громадянина. Відповідні наукові напрацювання мають значення не тільки для кримінального процесу, а й для інших галузей процесуального права.

Список літератури:

1. Коваль В.М. Апеляційні суди в Україні: становлення і розвиток: Автореф. дис. канд. юрид. наук. – Одеса, 2004. – С. 8.
2. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – С. 141.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 зі змінами та доповненнями станом на 14.04.2017 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
4. Лебеда Ю. Про обмеження конституційного права на оскарження судових ухвал у цивільному та господарському процесі // Юридичний журнал. – 2006. – № 2. – С. 119-225.
5. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права людини: прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН 16.12.1966 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_043
6. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя): Закон України № 1401-VIII від 02.06.2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1401-19/paran6#n6>
7. Ухвала колегії суддів судової палати у кримінальних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 18 квітня 2016 року у справі № 5-3200ск16 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/57255818>
8. Ухвала колегії суддів судової палати у кримінальних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 25 квітня 2017 року у справі № null [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/66186228>
9. Ухвала колегії суддів судової палати у кримінальних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 22 лютого 2017 року у справі № 750/12337/16-к [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/64920217>
10. Ухвала колегії суддів судової палати у кримінальних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 31 жовтня 2016 року у справі № 182/4904/16-к [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/62361448>

Мерцалов М.Ю.

Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара

КОЛИЗИОННЫЕ ВОПРОСЫ АПЕЛЛЯЦИОННОГО ПЕРЕСМОТРА ДЕЛ ОБ ОБЖАЛОВАНИИ БЕЗДЕЯТЕЛЬНОСТИ СЛЕДОВАТЕЛЯ, ПРОКУРОРА ПО НЕВНЕСЕНИЮ СВЕДЕНИЙ В ЕРДР

Аннотация

Данная научная статья раскрывает проблему реализации конституционных принципов судопроизводства. Проведен анализ нормативно-правовых актов, раскрывающих суть проблемы. Рассмотрено формирование конституционных принципов судопроизводства в историческом разрезе. Установлено позицию высших судебных органов Украины относительно правоприменения положений статьи 129 Конституции Украины в уголовном процессе. Определены факторы препятствования апелляциям дел следственного судьи об обжаловании бездействия следователя или прокурора по невнесению сведений об уголовном правонарушении в Единый реестр досудебных расследований. В данном исследовании предложено путь решения проблемы реализации конституционных принципов в уголовном судопроизводстве.

Ключевые слова: апелляция, обжалование, конституционные принципы, уголовное производство, ЕРДР, следователь, прокурор.

Mertsalov M.Y.

Oles Honchar Dnipropetrovsk National University

CONFLICT-OF-LAWS ISSUES OF APPELLATE REVISIONS AGAINST OMISSION BY INVESTIGATION OFFICER, PROSECUTOR CONSIDERING FAILURE TO KEEP THE INFORMATION RECORDED IN THE URPTI

Summary

This scientific article reveals the problem of implementing the constitutional principles of legal proceedings. The analysis of normative legal acts revealing the essence of the problem is carried out. The formation of constitutional principles of legal proceedings in the historical context is considered. The position of the highest judicial authorities of Ukraine regarding the enforcement of the provisions of Article 129 of the Constitution of Ukraine in the criminal process is established. The factors preventing the appellate review of the cases of the investigating judge on appealing inaction of the investigator or the prosecutor to non-submission of information about the criminal offense to the Single Register of Pre-Trial Investigations are determined. This study suggests a way to solve the problem of implementing constitutional principles in criminal proceedings.

Keywords: appeal, constitutional principles, criminal proceedings, URPTI, investigator, prosecutor.